

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

A FORDÍTÁSOK TÖRTÉNETÉHEZ.

A magyar irodalom története latin nyelvű egyházi szertartási könyvekkel kezdődik és magyar nyelvre fordított vallásos könyvekkel folytatódik. E fordított könyvek: a biblia, énekes-, imádságos-, legendás-könyvek, majd széphistóriák, históriás énekek, tudományos művek s a XVI. század végéig általában latinnyelvű szövegek alapján készültek. De nemcsak a XVI. században: a XVII. és XVIII. században is gyakori eset, hogy az élő nyelven írott mű közvetítő nyelv útján, általában a latin nyelven keresztül jut el hozzánk.

Az alábbiakban röviden áttekintjük a fordítók vallomása alapján a XVIII. század végéig magyar nyelvre fordított nyomtatott könyveket abból a szempontból, hogy mily nyelvekből készült fordítások.

SYLVESTER JÁNOS az *Vj Testamentumot* (1541) „az Görög és Diák nyelvű” fordította, azaz mind a két szöveg, a görög eredeti és annak latin fordítása is előtte feküdt. — SZÉKELY ISTVÁN azt írja ugyan a *Soltar könyű* (1548) címében, hogy „ez Soltar vtan Szido szolasnacia es nehez helicnec Rõuieden valo magiarazatia Psalmosonkent következic”, de minthogy a tartalomjegyzéket először *latinul*, azután magyarul közli, nyilvánvaló, hogy — legalább kíségtésképen előtte volt a fordítás munkája közben a szoltárok latin fordítása is. — MELIUS PÉTER „Az ket Samuel könyvei”-t (1565) „az Sido nyelvnek igazsagabol es az igaz es bölcz magiarazók forditasabol” fordította le, úgyszintén „A Szent Job könyve”-t (1565) is, tehát a saját nyilatkozatából kétségtelen, hogy munkája közben a „zsidó” eredeti szöveg mellett maga előtt tartotta a hozzáférhető görög- és latinnyelvű fordításokat is. — HELTAI GÁSPÁR „a régi és igaz szent könyvekből”, fordítja a bibliát, hogy milyen nyelvből, nem mondja meg, de a „Szaz Fabulá-t, mellyeket Ezopvsból, es egyeb vñnen egybe gyűtet”, német átdolgozások nyomán fordította. — DÁVID FERENC fordításában jelent meg a „*Könyvetske Az igaz keresztényi keresztiségről, és a Pápa Antichristusnac Maymozássaról*” című anabaptista mű (1570), melyet a németalföldi atyafiak „flandriai” nyelven írtak. Ezt a könyvet

WILINI SÁNDOR varsói orvos „tisza német nyelvre“ fordította, DÁVID FERENCnek ajánlotta, s felkérte őt, nyomassa ki, mert Varsóban a nyomdászok az igazságot kerülik. WILINI felszólítására DÁVID FERENC a könyvet Kolozsvárott kinyomatta, de nem németül, hanem magyarul. A fordítás kétségtelenül német nyelvből készült. — A „Halo“ („Az Hispaniai Vadasság“, 1570) egy „Hispaniol“, Gonsalvius Reginaldus Montanus műve. Ezt HELTAI GÁSPÁR latinból ültette át magyarra. — Az 1572-i magyarnyelvű *kalendariom*-ot EGYEDÜTI GERGELY *Curelouiai Sztanizlo Jacobei*us krakkói asztrológus műve után fordította, — valószínűleg latin nyelvből. — BALASSA BÁLINT a „*Betegh Lelkeknek valo fwues kertecyke*“ -t (1572) németből fordította, — amint a címlapon meg is mondja.

A nyomdász, aki e korban már egyúttal kiadó vállalkozó is, ügyel arra, hogy kinek a művét és fordítását adja ki. HOFFHALTER RUDOLF 1577-ben kiadja GEMMA FRISIUS *Aritmetica*-jának fordítását, mell'... magyar nyelure... io moddal forditattot [!]. Az *aritmética* fordítása elé HOFFHALTER maga ír ajánlást: „Nem en vag'ok ez Aritmeticanac forditoia, — mentegetődzik az előszóban, — hanem egy iambor vram es Istenben attiamfia hozta az en officinamban, kérvén hog' ki nyomtatnám es ő sem tudá ennékem megmondani az iambornac neuet, ki neue alat tuttam volna ki bochátani“.

Íme, a fordítás hitele már fontos szempont. A kiadó — saját jó hírveve érdekében — szükségesnek látja, hogy a kiadásában megjelenő fordításért feleljen valaki — pap, tanár, tanító —, mindenesetre olyan hivatást betöltő személy, akinek árthatna, ha fordításáról kiderülne, hogy hibás. HOFFHALTER, aki ekkor debreceni nyomdász volt, mielőtt kinyomtatta a kéziratot, bizonyára elolvastatta valamelyik debreceni tanárral s azután szerkesztette meg a címlapot, melynek tanúsága szerint „Magyar nyelure... io moddal forditattot.“

A széphistóriák közt a század utolsó negyedében már találkozzunk olaszszármazású költői művekkel. E fordítások vagy átdolgozások azonban nem az eredeti olasz nyelvből készülnek, hanem a latin fordításokból. Így például ENYEDI GYÖRGY az „*Igen szép Historia az Tancredus király leányáról Gismundáról...*“ című széphistória címlapján maga elárulja, hogy ez „Olasz nyelvből az *Bocatius*ból Deakra fordittatván PHILIPPUS BEROALDUS által, Magyar nyelvre pedig fordittatván G. E. T. által. Debrecen, 1577.“ — Angol tárgyú verses história is jelenik meg, ugyancsak Debrecenben 1582-ben. SZTÁRAI MIHÁLYnak *Historia Cranmerus Thamas Erseknek az igaz hitben való allhatatosságáról*. ILLYEFALVI ISTVÁN: *Jephta sive Tragoedia Jephte, ex Georgio Buchanano*. Feltehető, hogy a forrás, vagy eredeti verses szöveg, melynek alapján SZTÁRAI fordított, szintén nem angolnyelvű

volt, hanem inkább a latin. — Lengyel szerzők (CURELOUIAI SZTANISLO, SLOVACIUS PÉTER) kalendáriumai sem lengyelből, hanem latinból dolgoztattak át.

A külföldön járt magyar ifjak az élő nyelveket az egyetemeken nem tanulták meg. A XVI. század fordításai általában latinnyelvű szövegek alapján készülnek. Német eredeti után fordították magyarra BOCK MIHÁLY *Betegh lelkeknek való jwues kertecyket, Ezopust*, a REGIOMONTANUS *Cisio*-ját (Kolozsvár, 1580), ORMPRUSZT KRISTÓF: „*Gonoz azzony emberekeknek erkelcheroel*“-t, német közvetítéssel a DÁVID FERENC-féle „*Könyvetske*“-t. Görögből és latinból fordította — a címlap tanúsága szerint — az Új Testamentumot SYLVESTER JÁNOS, — görögből FÉLEGYHÁZI TAMÁS, és valószínűleg HELTAI GÁSPÁR, meg KÁROLYI GÁSPÁR. Görögből meg latinból fordította LASKAI JÁNOS „*Aesopus eleteröl*“-t. Héber meg latin szövegből SZÉKELY ISTVÁN, MELIUS PÉTER és KÁROLYI GÁSPÁR fordított. A többi fordított művek általában latin szöveg alapján készültek.

A XVII. században készült magyar munkák forrásai, vagy eredeti szövegei is általában latinnyelvűek, — ami majdnem magától értetődő, hiszen a tudományok nemzetközi nyelve még mindig a latin. S ha valamely jeles francia, vagy angol munkának volt latinnyelvű fordítása, a magyar fordító az utóbbi alapján dolgozott. PRÁGAI ANDRÁS 1628-ban kiadja a „*Feiedelmeknec serkentő Oraia*“ című művet, az Hires GVEVARAI ANTALTÓL . . . irattatot „három könyvec“-et. „Mellyeket az Fenyés es Felseges Frideric Vilhelmosnac Saxoniai Herczegnec parancsolattyara Spaniol nyelvből, hozza advan az Francia es Olasz nyelveken valo irasokat, Deac nyelvre forditot . . . WANCKELIOS JANOS. Most penig . . . magyar nyelven tolmacslootta PRAGAY ANDRAS.“ PANKOTAI FERENC 1650-ben kiadja a *S. Hilarus* című elmélkedés magyar fordítását, „mely elsőben VEDELIUS MIKLÓS Doctor által Franciai nyelven kiadattatott; annak utánna egy *Gallus Pareus* nevű tudos embertől deákul fordittatott; Most pedig . . . magyar nyelven ki-botsátatott; PANKOTAI FERENC Szalontai Praedikátor által“. — Nyilvánvaló, hogy PRÁGAI is, PANKOTAI is a latin fordítás szövege alapján készítette a maga fordítását, különben a deák nyelvű fordítást nem említették volna meg a címlapon.

KECSKEMÉTI C. JÁNOS 1620-ban lefordítja a „*Catholicvs Reformatvs*“-t, mely „irattatot előszőr Angliai nyelven GUILIELMUS PERKINSUS Anglus által. Az után fordittatot Hispaniai nyelvre GULIELMUS MASSANUSTul. Harmadszor deákul, egy fő, bölcs, tudos embertul [!]. Mostan immár magyarra fordittatot“, — nyilván deákból, azaz latin nyelvből.

A „*Magyar Aesopus*“. Az az; *Aesopusnak egész elete es Fabulai* (Lőcse, 1673) is több nyelven keresztül jut el hozzánk. Előbb görög-ből deákra, aztán deákból németre és végül német nyelvből fordította magyarra egy névtelen. — A „*Kedves és nyajas Historia szep Mag'elonarol*“ (1676), „*Francziai nyelvből Nemet nyelvre meg-fordittatott...* Mostan penig Németből Magyarra fordította TESSENI WENCZEL, az Magyar Olvasók kedvéjért“.

ILLYÉS ANDRÁS 1682-ben kiadja „*A' keresztyeni eletnek peldaja, vagy iúkköre, Az-az: A' szentek elete*“ című művét, amely, a címlap szavai szerint „*Villegas Alfonsus írásaiban fel-kerestetet... és Olasz-ból Magyarra fordittatot*“. De, amint következő művének címlapjából következtethetjük, latinnyelvű szöveg ennek fordítása alkalmával is szeme előtt lehetett. A következő mű címlapján ugyanis ezt olvassuk: „*A' keresztyeni Jossagos-Cselekedeteknek... gyakorlatossaga*“, melyet RODERICUS ALFONSUS „*Spanyól pap*“ „*Spanyólul*“ írt, annakutánna külömb-féle nyelvekre; Mostan pedig *Olaszból és Deákból, szorgalmatosson meg-magyaráztatott* Illeys [!] Andras-által... 1688.

FALUDI FERENC is olaszból fordít a XVIII. század közepén angol eredeti műveket, DORELL JÓZSEF *Istenes jóságra... oktatott Nemes Ember-ét, Nemes Asszony-át és Nemes Urfi-át*, amint a címlapon lelkiismeretesen el is árulja: „*Irta anglus nyelven Dorell József... Fordította olaszbul Faludi Ferentz*“. Viszont GRACIAN BOLDISÁR *Böls, és figyelmetes Udvari Emberé-t*, melyet szerzője „*spányol nyelven*“ írt, a címlap vallomása szerint FALUDI „*németbül*“ fordította.

Közbülső nyelvekből való fordítások még a XVIII. század második felében is készültek. Így 1764-ben GÁNÓTZI ANTAL érsekújvári plébános németből latinra fordította az „*Emberi okosság*“ című művet, melyet aztán a káplánja, HORVÁT JÓZSEF latinból fordított le magyarra.

Érdekes filológiai munka volna annak megállapítása, hogy e többszöri átfordítások alkalmával mily elváltozásokon ment keresztül az eredeti szöveg értelme. Valószínű, hogy ezek a fordítások általában nem pontos fordítások, hanem inkább szabad átdolgozások voltak.

De emellett persze voltak élő nyelvből közvetlenül készült fordítások is. SZOKOLYAI ISTVÁN „*Belgiomi nyelvből*“* (*Sérelmes lelkeket gyógyító Balsamom, 1669, Könyörgések, 1669*)^{*}, SZENCZI MOLNÁR ALBERT, MIHÁLYKÓ JÁNOS, ZÓLYOMI PESINA BOLDIZSÁR, PÁLHÁZI GÖNCZ MIKLÓS németből, BÖKÉNYI FILEP JÁNOS angolból (*Mennyei Lámpás, 1652*) fordított magyarra különböző műveket.

* A flamandot kell érteni rajta.

Az a körülmény, hogy íróink fontosnak tartják megmondani, mily nyelvből fordítanak, azt mutatja, hogy foglalkoztatja őket fordításaik hitelességének, ellenőrizhetőségének a kérdése. KECSKEMÉTI C. JÁNOS: „*Szép és aytatos Imadsagos könyvecskéjé*“-nek (1640) címlapján kiemeli, hogy ez magyarrá „igéről igére fordítottat“, amiből nyilvánvaló, hogy már ekkoriban is kételkedtek a fordítások pontosságában. Nemcsak az egymással szemben álló felekezetek tagjai (vö. KÁLDI kritikáját KÁROLYI GÁSPÁR bibliafordításáról), hanem az olvasók is. Ezért hangsúlyozza KECSKEMÉTI, hogy ő pontosan „igéről igére“ fordított. De, — amint az alábbi idézetből látni fogjuk, a mű eredetiségének, vagy idegen nyelvből átkölcsönzésének, a plágiumnak kérdése is felmerül a XVIII. században. BOROSNYAI LUKÁTS SIMEON egyik prédikációja előtt olvassuk a következő irodalmi mosakodást:

„K! O!

Azt mondják Némellyek, hogy *Fordítok*. Ha a' *Fordítás*on azt értik, hogy más Nyelveken ki-jött Prédikációkat szoktam volna Magyar Nyelvre által tévén, magam nevem alatt ki-adni: Nagyon meg-tsalatkoznak, (hogy most nagyobbat ne mondjak). Nem bánom! hányák-fel, a' mennyi Prédikációs Könyvek vagynak *Deácul*, *Frantziául*, *Németül*, vagy akármi más Nyelven, melyet én-is, ök-is értenek, 's ha valamelyiket, ki-jött Prédikációm közül meg-mutathatják; ám szégyenüljek-meg! Jóllehet, ez-is vallyon: mitsoda szégyen vólna? Ha pedig, Fordításnak nevezik azt, midön valaki egy 's más tudós Embernek Gondolatjaival, a'hol helye vagyon él: így már meg-vallom én-is fordítok! a' mint-hogy tsak ezen tsekélly Munkátskámban-is, LAMPE-nek, GÖZE-nek, STAPPER-nek 's Másoknak-is elmélkedéseiknek sok hasznát vettem. De, ha e' Fordítás; úgy asztán többire, majd minden Könyv Fordítás léssen a' Világon. Ám! fordítsanak ök-is...“ (BOROSNYAI LUKÁTS SIMEON: *Igaznak... Halála... Hadadi Vesselényi Ferentz úrnak*. Kolozsvár, 1771.)

A XVIII. század végén az irodalom a felvilágosodás szellemének magyarországi hatása folytán kiszabadul az egyház ellenőrzése alól s megindul szépirodalmi művek idegen nyelvekből való nagyobbarányú lefordításának a divata. *Kasszandra*, *Szigvárt klastromi történetei*, a nyugati költők fordításai versenyre buzdítják íróinkat a fordítás terén s az ekkor már nagy nyilvánosságot jelentő újságok útján igyekeznek biztosítani maguknak egy-egy mű lefordításának elsőségét. Időnként egy-egy író hirdetést tesz közzé, hogy vállalkozik idegen nyelvből való fordításra — egy könyvfordító deák, német, francia, ánglus, olasz nyelvből való fordításra vállalkozik (*B. Magyar Merkurius*, 1797. I. 291. l.) —, vagy, hogy bizonyos művek fordítását megkezdte, vagy tervbe vette s figyelmezteti író társait, hogy az általa kiválasztott mű-

veket más ne fordítsa le. A *Magyar Kurir* 1792. nov. 6-i számában jelent meg a következő *Tudósítások* című közlemény:

A Magyar Játék szín alatt Sz. Jakab havának utolsó napján ki hirdett Gyűjtemény' első esztendejének első Kötettye, ki nyomtatódott már, és a' Pesti Leopoldi Vásár alkalmatosságával mindenütt Ország szertibe meg venni lehet. Egy egy Kötet se többet 24 árkusnál se kevesebbet 22-nél nem fog magában foglalni, hogy a' Könyveknek vastagsága, mennyire lehet, egyenlő maradjon...

Mint hogy ezen Gyűjteménybe minden darabok bé-nyomtattnak, kéretnek azon érdemes hazafiak, a' kik némely darabokat, akár originálisok, akár fordítások legyenek, készen tartanak, vagy készítenek, hogy ezeket az alább írt Gyűjtemény szerzőjének Pestre küldjék, 's a' kik *valami fordításba kaptak, hogy ketten egybe ne dolgozzanak, tudósítsák.* — Endrődi János a' Pesti Gymnáziumba Magyar nyelv Professora.

A B. Magyar Mercurius 1793. június 25-i számában ANDRÁD SÁMUEL, a századvég humoristája közhírré teszi, hogy „Magyarra fordította ama tudós Hallernek Alfrédját, mely azért tétetik közönségesé, hogy ugyan ezen Munkához mások is hozzá ne fognának“ (274. l.).

A B. Magyar Mercurius 1794. évi LXXXIV. számában olvasom a következő tudósítást:

Erdemes Olvasó Publicum!

Csokonai Vitéz Mihálynak a' N. Debretzeni Ref. Collegiumban a' Poésis' és hozzá tartozó Szép Tudományok' Közönséges Tanítójának Egyes Munkái fognak a következő Tavasszal Sajtó alá menni, IV. Darabban. All a' Gyűjtemény külömbkülömbféle kissé nagyobb Vers-nemekből, Vig, Szomorú, Érzékeny, Nemzeti, és Énekes Játékokból, Satyrákból, vagy Gunyoló Versekből, Comica és travestiált Epopoeákból, és más folyó s kötött beszédű többnyire Poétai Darabokból. Némellyek Görögből, Deák-ból, Németből és Olaszból való fordítások, némellyek és nagy részént Eredetiek. — Egynehányat említek közzülök.

1. A *Batrachomyomachia*, vagy Békaegérhartz, Homerusból fordítva. Ugyanaz Blumauer Úr módja szerint travestiálva. Ugyanaz bővebben, s mái Világhoz ki tsinálva. Utánna van egy Apológia, melly is Satirának mondathatik: és a' Travestirozásról, Paródiákról valami értekezés.

2. A' méla Tempefői, vagy: Az is bolond, a' ki Poétává leszsz Magyar Országban. Nemzeti Játék formába öntött Satira.

3. Patvarszki Vigjáték Terentiusból, mái Világhoz alkalmaztatva, és Magyar Országi történetté téve.

4. Cyrus és Lysimachus két Szomorú Játékok, Rué Károly Frantz Poéta után.

5. Az elhagyott Didó, Énekes Játék Metastasio Péter Olasz Poéta után.

6. Orlandó és Galatée, két Éneki Pásztori Játék, Ugyan Metastasio után.

7. Egy eredeti Énekes Pásztori Játék.
8. A' Boszorkánysíp. Sikanéder és Mozart Urak után. Egy igen nagy Énekes Játék ez.
9. Goldoni Olasz Poéta Hazugja, Egy a főfő Vig Játékok közül.
10. Metastasiónak XVII. Cantátái, és II. Canzonettái Olaszból.
11. Gr. Teleki Sámuel Ur ő Ex.ja és Gr. Károlyi József Ur ő Nagysága Instellatzióokra Magasztaló Versek.
12. Galatée, Theokritus Görög, Ovidius Deák, és Metastasio Ólasz Poémájok egybe hasonlítva.
13. Cupidó és Psyche, Rómán formára ki készítve.
14. A Bolondság Ditsérete. Roterodámi Rézmánból.
15. Az én Életem.
16. Az én szerentsétlenségemnek históriája és okai. Magyarosan, minden tettetés nélkül.
17. Az el-ragadtatott Veder. Comica Epopóeia, Tassoni', — Olasz Poétából.
18. A tréfás Iliás, Irta Loredano, Olasz poéta, Ez az Iliás travestiálása van IV. Tomusban.
19. Sok Áriák, Menuetto, Stajer, Lengyel, Magyar, Török' s. a'. t. Noták, musikai Kótákkal.
20. Sok Értekezések, Recenziók, Ki-szedett Darabok, s más efféle Tractamentek. —

Mind ezekből a' jövő Esztendőre talám a' IV Első Darabok ki fognak jőni. Lesznek benne Clavirra való Kótázások, Képek, 's. a'. t. Előre jelentem azért, hogy a' fordított munkák fordításában valaki a' Tudós Hazafiak közül belé ne kezdjen. —

Chokonay [!] Vitéz Mihály.

P. D.

Tehát CSOKONAI mintegy biztosítani akarta a maga számára c művek lefordításának jogát, melyek közül néhányat le is fordított.

CSOKONAI is elég nagy programot adott, de még nagyobb akart markolni az a névtelen hirdető, aki 1797-ben a következő hirdetést tétette közzé a *B. Magyar Merkuriusban*:

Édes Merkuriusom!

Mond meg a' Psoni, Györi, Pesti, Debretzeni, és minden más Magyarországi könyv-nyomtatóknak, hogy ha velem alkuba indulnak: én kívánságok szerint, akarmelly könyvet kész leszek le fordítani az alább fel jegyzett tudományokból; ha a' könyvek Deák, Frantzia, Ánglus, vagy Olasz nyelven lesznek írva. Én ugyan magam vállasztanám jó szivel a' könyveket a' fordításra; a' minthogy egynehányat említeni is fogok, de minthogy az én ízlésem' röfjével a közönséget nem mérem; nem is bátorkodom erőssen meghatározni, melly könyveket kellene inkább fordítani. Hanem elvárom a' Közönséges vélekedést, mellyet a Könyv-nyomtatók mindenkor jól tudnak. Mihelyt tehát egyet vagy többet közzüllök találhatsz, a' ki szolgálatomal élni akarna: legottan tudosíts. Híszem te álhatsz erettem, hogy én jól tudok magyarul.

Ha olyan sok és nagy munkák akadnának, melyekre elegséges nem volnék, vagynak igen jó Magyar segédim, kik velem egyezőleg dolgoznának, és én magam is mindenkor végig nézném munkájokat. Így remélem, hogy sokaknak eleget tehetnék.

A Könyvek, melyeknek fordításokra önként vonattatom, im ezek:

1. A' *Historiából.*

A' Robertson Angliai Historiája, Anglusul.

— — Amerikai Historiája Anglusul.

2. A' *Természeti Historiából.*

Az Emmerling Mineralógiája Németül 3 darab.

A' Widmann Mineralógiája Németül.

A' *Linné Systema Naturé*-ja [!], már régen készen áll magyarul egy jó Barátomnal F. erentznél, nints ki nyomtassa.

3. A' *Chemiából.*

A' Jaquin Ur' uj Chemiaja, vagy a' Girtanner' Antiphlogistica Chemiája, és annak Nomenclatura Chemicája.

4. *Az Utazókból.*

A' Sprengel és Forster' Ujj Utazói, melyeket a' Nagy Munkákból rövid summába szorítva, naponkint világ' eleibe botsátnak, Németül.

Az uj Hollandiai ujjadon-ujj 1788 és 1793 beli Kedves tudositások Anglusul.

5. A' *gazdaságból.*

A' Zinck Oeconomisches Lexiconja, vagy más ha ujjabb annál jobb van. Holmi ujj jó Gazdaságra tartozó nevezetes Darabotskák, kinek milyen tetszenék.

6. *Kunststücke, Kunstgriffe*

Nevezet alatt érthető Gyűjtemények, minémű a' Wiegleb Natürliche Magie-ája, s több ehhez hasonlók, melyekből melly sok hasznos apró házi szükséges dolgokat lehet tanulni, kiki képzelheti.

A' Válogatott szépségü, és érdemü, Románok közzül akarmelлык: Mineműek a *Swift* írási, a *Fielding Tom Jones*, 's-a' többi, tsak hogy ezeknek elébba' Censurán által kellene esni. (1797. márc. 7.)

Ez a fordító tehát hatalmas irodalmi és tudományos programmal indult, vagy akart nekiindulni könyvfordítói pályájának, nem riadt volna vissza a túlhalmozott megbizatasoktól sem, hiszen, mint maga bevallja, vannak „jó magyar segédi“, akiknek munkáját ő maga mindenkor végig nézné, s minthogy ő jól tud magyarul, nagyszerű kéziratokat tudna benyujtani a kiadóknak.

Az eféle hirdetések elég gyakran előfordulnak lapjainkban. NÉMETH LÁSZLÓ a *B. Magyar Merkurius* 1797. március 21-i számában

(I. 347—348) jelenti, hogy ő már lefordította ROBERTSON *Amerika törtériját*, amiről a *B. Magyar Merkurius* előző évfolyamában tájékoztatta a magyar olvasóközönséget. TRÓCSÁNYI ZOLTÁN.

A jénai magyar könyvtár. Míg a hallei magyar könyvtárnak egész irodalma van, a berlini magyar tanulók könyvtára pedig a berlini magyar intézet révén, melynek alkatrésze lett, némileg a köztudatban maradt, addig a jénai magyar könyvtárról eddig kevés szó esett. Pedig megérdemli, hogy számontartsuk, nem csupán azért, mert mintegy kétezer, a magyar tudományos és szépirodalom javából összeválogatott kötetével nem lebecsülendő értéket képvisel, hanem azért is, mert alapításának körülményei a magyar külföldi tanulmányozás történetének legszebb lapjaira tartoznak és igen értékes módon jellemzik a szabadságharc utáni évtizedek lelki világát is. Német- és tótteredű magyarországi ifjak tesznek bizonyosságot alapítólevelében izzó magyar öntudatukról és áldozatos hazaszeretetükről.

A könyvtár alapszabályait maguk az alapítók állították össze. Ma csak a hivatalos német fordítás áll rendelkezésre,¹ bár éppen ez értesít róla, hogy az eredeti példány magyarnyelvű volt és a *Catalogus bibliothecae Hungarorum* c. könyvalakú leltár 3—5. levelein volt olvasható. Erről a Catalogusról még szó lesz az alapszabályokban is, úgylátszik azonban, hogy idők folyamán a leltár helyett cédulakatalógust kezdtek alkalmazni és a régi leltár, benne a magyar alapszabályokkal, elkallódott. A most ismertetendő alapítólevelél szövegét így németből kellett visszafordítani. Ez a nagyon érdekes könyvtártörténeti dokumentum így hangzik:

Tudatában annak, hogy milyen jól esik a drága haza nevére átmelegedő léleknek, ha külföldön sem kell nélkülöznie a hazai nyelv hangjait, valamint annak, hogy a haza nyelvén írt könyvek olvasása nem más, mint a haza hangjának hallgatása, amely annál jótévőbb és hasznosabb, minél inkább a szaktanulmányok idegen nyelve foglalja el a hazai nyelv helyét és végül, mert elengedhetetlennek tartjuk, hogy tájékozódjunk a hazai művelődés állapotáról és haladásáról úgy, amint azt a magyar irodalom reprezentálja, mi, alulírottak megállapodtunk benne, hogy ezen az egyetemen megvetjük egy magyarnyelvű könyvgyűjtemény alapjait. Ezt abban a biztos hitben tesszük, hogy az utánunk jövő honfitársak kezdeményezésünket felkarolják és erejük mértéke szerint továbbfejlesztik. Csak így válhatnak

¹ A jénai egyetemi könyvtár levéltárában. A kötet belső címe: Akten, betr. Angebote und Erwerbungen von geschlossenen Bibliotheken, geheftet und katalogisiert 1939. A külső hátcím: Erwerbungen der Bibliothek. Apelt—Schmid. 1851—1888. Az alapszabályok német fordítása e kötet 9. ügyszerabja és a 61. számozott levélen kezdődik.